

הַאֶשְׁכּוֹל

מאסה ספרתי ומדעי

י"ל

בארבעה כרכים לשנה

ע"י

י. ש. פוכם וד"ר ע. גינצין.

כרך ראשון (חדש סיון).

קראקא.

בדפוסו של יוסף פישר (גרפדנאסמע נ"ו 62).

שנת תרנ"ח לפ"ק.

KRAKAU, 1898.

Druck von Josef Fischer.

תִּכְן הָעֲנִינִים:

צד		מאת	י. ש. פוכס	קִיפּה לתקופה
1 — 10		"	ד"ר יהושע מדיאן	לאמיות וציוניות
11 — 16		"	ד"ר שלמה רובין	שלוש תכונות נפשיות בעמנו
17 — 28		"	ראובן בריינין	אד"ם הכהן ליבינוזן
29 — 43		"	יהודה ליב לנדא	ישראל בין העמים
44 — 53		"	יוסף קליוינר	שירי אהבה
54 — 71		"	דוד רוטבלום	ראובן א. ברודס (ותמונתו)
72 — 75		"	הנ"ל	רות לאצארוס (ותמונתה)
76 — 80		"	ל. יפה	משירי התחיה
80		"	יעקב שמואל פוכס	ד"ר יצחק שלמה פוכס (ותמונתו)
81 — 87		"	נפ"ש	נס ציונה (שיר)
88		"	נח רוזנבלום	שומר ישראל
88 — 89		"	יצחק ראבינוביץ	לעישו אחי
89 — 90		"	צבי אלעזר מילר	אזכרה נניתי
90 — 91		"	ד"ר שלמה מנדלקרן	משפט חרוין
92		"	שאול טשרניחובסקי	על כרוב דמיוני
92 — 93		"	הנ"ל	בת שירתי
93		"	ד"ר אבלי עהרליך	בשובה ונחת תושעון
93 — 94		"	ראובן א. ברודס	עולה מבין הקברים (ציור)
95 — 100		"	נחום סלוסמטש	הנביא (מחקר פסיכולוגי)
101 — 109		"	היים דוב הורוויץ	באונס (ציור)
110 — 123		"	יצחק פרינהוף	האכזר והנוצה
124 — 128		"	שלמה בוכר	קריה שנשבה (תולדות רבני זאלקווא)
129 — 145		"	אברהם עפשטיין	ר' משה הגולה מקיוב
146 — 150		"	ד"ר פליב בלדך	הנאון ר' יוסף קאזי
151 — 154		"	ד"ר חיים ברודי	משירי ר"ש הנגיד
155 — 157		"	יחיאל מנדלזון	ע"ד התואר "ברבי"
158 — 160		"	פ. ה. וועטשטיין	דברים עתיקים
161 — 176				

צד	מאת	כתב הרבנות
177 — 184	פרופ' ד"ר דוד קרישמן	מאיר עין על ס' שמואל
185 — 192	מאיר איש שלום	אנדרה וקבלה
193 — 199	ד"ר ע. גינציג	שני פשטים בדברי מדרש
200 — 201	פרופ' ד"ר זאב באכר	דברי יפת באהלי שם
— 208	דוד מארנאלין	המישה מכתבים
— 218	יצחק שמואל ריניו לישד"ל	ארבעה מכתרים
— 222	אברהם מאפו	" "
— 225	ד"ר יצחק שלמה פוכס	תורת החיים : ושלום
— 230	ד"ר גרוסברגר	בקרת על "השלח"
— 242	יצחק סובאלסקי	" " "הגדן"
— 245	יצחק יעקב ווייסברג	" " "ס' מסלה ישראל"
245 — 247	הנ"ל	" " "ס' דברי ימי העמים"
247 — 249	—	" " "אספת שאלות חשבון"
249	—	" " "התורה והלאמות"
250 — 256	גרשם בארד	בקרת על ס' שיר השירים
257	ד"ר א. עהרליך	רשימת ספרים
258 — 259		הדפוס.

ע"ד התואר הנכבד ברבי.

מאת

יחיאל מענדעלסוואהן.

הכנינו „ברבי“ הוא תואר יקר ותפארת, הגדול בערכו יתר על התואר „רבי“, ונתן למתי מספר מהתנאים ואמוראי א"י (ע' סד"ה). פתרון השם הנכבד הזה לדעת רש"י במקומות שונים הוא: גדול בתורה, אדם גדול, חשוב בדורו וכמו כן הרשב"ם פסחים ק' מפריש: „גדול הדור“. האחרונים בעלי מ"מ חשבו כי „ברבי“ מורכב בכ"מ מן כן (בר או ביר) ורבי ומוכנו הוא „גדול בן גדול“, „ת"ח בן ת"ח“ (עין ערוך השלם). אם ההרכבה הזאת מסמלת לכל המתוארים כן, קשה להבדיל, ורבים מהנודעים באמת לת"ח בן ת"ח לא זכו כלל לתואר הכבוד הזה. ע"כ מצאתי את לבני נאמן להציע לפני הקוראים מביני דבר מה שעלה על לבי בעיקר הבנת התואר הנפלא הזה ומקורו, כן בבחינת הלישון וכן ביחס לקורות עמנו. — אחרי אשר הראיתי לדעת במקום אחר כי השם רב במונח מדיה ומלמד (אף כי לא בתור כנוי כבוד) עלה עמם מכלל ועוד בזמן קדום שגור היה בפי כל, כאשר המאמר עתיק יומין „עשה לך רב“ (אבות א') יזכיר, בירד הוא 'שהשם בירב' (בהבלעת התיו) נהוג היה ביחוד בא"י לכנות בו כל בית-דמדיה או בית מדרש (ע' הולין ס"ו ובהים מ"ב תנא בירב המקביל לתנא דבי ר' ישמעאל ומוכס על ב"מ של ר' עקיבא (ערוך השלם להרה"ה ד"ר קאהוט ד"ל), ויעוין ג"כ כתובות ס"ב ר' חנינא הכנני (כן דורו של רשב"י) אול לבירב ועוד (2). — עפ"י הדברים האלה לא החוק הוא לע"ד כי התואר „ברבי“ נכנה ונתתה מן בירב בהוספת י"ד בסופו אשר הוא פה יו"ד היה (3), והמכוון הוא בישט פנים. (א) תלמיד הלומד מפי רב ויוקד על דלתי בית מדרשו, ד"ל תלמיד שישמש ת"ח. (ב) איש גדול ונעלה הראוי עפ"י ידיעותו אשר רכש לו בבירב להיות בעצמו מנהל ומנהיג בית מדרש כזה ולהרבי"ן תורתו ברבים, ומאד יתכן כי המד"ל נהג פה מנהג לשונות העמים אשר ישבו בקרבם, והתואר „ברבי“ בתוראנו הפפלה הוא מן בירב בעין העתקה מן

(1) דונכא קטנה כספרי העתיד לצאת לאור, המדבר על, תולדות וקורות הכננים והתוארים הנהוגים בישראל מאז ועד קרוב לזכננו.

(2) גם בבבלי נקרא בזמן מאוחר ביה"מ בשם בירב, ואף כי במקומות רבים מוכס על בית מדרשו של אבא אריכא התיכונה בתואר רב כנודע (הציונים נמצאים בחוכרת „אין ווארט איבער דיא מכולתא דעם ר"ש להרה"ג דר' לעווי ג"י כבודסלון), בכ"ז אין להכחיש כי ברבות הוכים נאמר על ב"מ סתם, ע' סנהדרין י"ז לענין „אמרי בירב“ ואיזה כבעלי כללי הש"ס החלטינו כי „לאו רב כמס אלא בית המדרש“ ע' הליכות עולם ותחלת הכטה ואכסח"ל.

(3) אך לשפת יתר יחשב להוכיח פה כי במקרא ותלמוד נמצא לרוב הוספת יו"ד התוארי בסוף התיבה המורה על היתר זכיון איזה שהע"צ בנוגע להסקים או בהתייחסות איש לאיזה משפחה או שבט כמו פנחס, חצוני, אמצעי, פרעחוני, ככלי, גלילי, ביתי, סדברי, ראובני ישראל, וגם על קני נפשו: רחמני, אכורי (ע' יהרן לאדם).

Scholasticus בלשון רמי (והיא כידוע בלשון זנית נזרת מן *scholastic* = שולע) איז מובט נ"ב כפול: תלמיד וגם מלומד ובפרט מורה חכמת הרבון ⁽¹⁾.

ועתה עלינו לחקור ולדעת מתי טולד התואר „ברבי“ ומה דאו על ככה לעשר בו יאשי חכמי ישראל אחרי אשר התוארים הנעלים „רבי ורבין“ כבר היו נהנים וטועים ביהודה.

והנה הראשון אשר נמצאנו מוכתר באות הנכבד „ברבי“ היה ר' נמליאל השני הוא ר"ג דיבנה בנו של ר"ש הנהרג, ולפי הישעיהו הסבה המניעה לזה צפונה בקורות העתים ההם. — ר"ג השני אשר אך לבקשת ריב"ז נמלט מהרב נוקמת של הזמאים ותהי לו נפשו לשלל, לא נשמע ממנו מאומה בכל ימי הנהגת ריב"ז אחר חרבן הבית, ובידעו היטב כי אין אמן בממשלת זמא ועברתה שמונה נצח לבני הנשיאים, הרחיק א"ע, בל"ס כמותה מיוחדת, מסוד החכמים ביבנה ויהי נחבא אל הכלים עד אשר יערה רוח ממרום ותעבור המת המציק, ולפי"ז איכותו והין ערכו לא היה טרע לרבים כיא למתי מספר מאוהביו וחבריו מאו בירושלים, וכנראה הם גם הם התנכרו אליו מיראת הממשלה וכמעט לא נשאו את שמו על שפתם, ואולי מטעם זה לא מצאנו את ר"ג השני במספר תלמידי ריב"ז (אבות פ"ב מ"י). ואולם כאשר נשתנו מעט העתים לטובה, יצא ר"ג ממהבואו וחזרה עטרת הנשיאות ליושנה, וכלם שמהו אמנם לקראת הנשיא ממשפחת הלל מנוע דוד, אך בכ"ז מצאו אוהביו לנחין להודיע טבעו בעולם לכל אשר לא הכירוהו מאז או נטבה מלבם בשנים האחרונות שנות ציה וצוקה, ולא ידעו מכל רום מעלתו מאומה כיא מצאנו מנוע הנשיאים בימי הבית, ולהראות להם כי נצר משרש הלל זה לא לבד מפני כבוד משפחתו הרמה תרם למעלה נשאה להיות ראש שבטי ישראל, אך עוד יותר בעבור גדלותו ובקיאותו בשמועות והלכות כאחד הגדולים אשר בארץ, למטה זאת עטרתו פאר התואר „ברבי“ (אשר מובט טרע לכל), ר"ל איש ישמש ת"ח מנעורה, תלמיד בית הלל (יבמות ט) ומבני ישיבתם של חכמי ישראל, עד כי דאו הוא בעת גם מפאת ערכו המדעי להיות דועה נאמן לעמו ולשבת בראש בידרב או מושב זקנים להגדיל תורה ולהאדירה, ובאמת לא יכלו לבחור בנוי אחר המתאים יותר לכוננת מהתואר ברבי (מן בידרב בחוספת י"ד הוחס) הכולל בקרבו יטני המושגים יחדו: שמוש ת"ח בבידרב, והכשרון הנפשי לנהל בתבונות כפיו כל עניני בידרב או ועד החכמים ביבנה אשר ר"ג זה הלבישו אח"כ בצורת סנהדריןא כאמר למעלה. —

זה הוא לע"ד המקור הראשי של התואר ברבי בהוראתו הכפולה אשר נבדא לשיעוריו בזמן שהיושבו את ר"ג דיבנה על כסא הנשיאות, וזמן אז והלאה הישתמשו בכני „ברבי“ באופנים שונים: יש מהם רק בהוראה השנית כמו תואר נעלה לגדולי הדור הראויים ומסוגלים להיות מנהיגי הישיבות ולהאציל מידה חכמתם לאחרים ועל ד"מ: ר' יוסי ברבי (פסחים ק), ר"ג ברבי (ספרי ואתהקן), ר' חייא ברבי (יבמות מ"ז) ועוד, כאשר יבואר כל אחד במקומו, ולפעמים במובן „רבי בן רבי“, גדול בן גדול

(1) ע' ערוך (ערך אסכולסטיקא) ומה שכתב רב"ט ו"ל „בלשון יוני ורומי למדן ושקיד כיה"מ. וע"ז העיר הבלשן הנודע ואקס בספרו בייאטראנע וכו', דאפיר שפריכט דער שפראכ-געבורן דער ב צאנטיגער ענטשערדען" יעקין עיר פ"ט עד קל"א ע"ב.

(ע' לעיל), ויש מהם דק בהוראה הראשונה של „ברבי“ וענינו הוא: תלמיד ואחד „מבני בירב“⁽¹⁾ וירושלמי מו"ק פ"ו ה"ב גס ב"ד עד כי לבסוף ירד הכנוי „ברבי“ מעט מעט ממדרגתו הנשאה וערכו היה כמו ציון ור"ת של „בן רבי“ (ריה"נ) ומה המין ר' גמליאל ברבי (חלה פ"ד דף ס' ע"א) היינו בן ר' יהודה הנשיא המכונה „רבי“ סתם, ובמו כן ר' גמליאל ברבי הנזכר ירושלמי ע"ז פ"א ל"ט ע"ב, הוא בנו של ר' יהודה נשיאה (נכדו של ר' יהודה הנשיא) המתואר ג"כ „רבי“ סתם (מבוא ירושלמי להרד"ק ז"ל דף ע"ג).

עוד עלי להעיר כי הכו"ל השתמשו בתואר „ברבי“ גם בדרך שיהתם בנוף שלישי כמו „ואני לא ידע ר"ג ברבי עומד וכו'" (קדושין ל"ב ע"ב) ולפעמים בעיבת השם הפרטי (כמו „מר" ע' פ"ד בבבלי) כגון טעם „ברבי“ איני יודע (סוטה כ"ט ע"ב) (ב' דט"י טעמו של ר"י), „מדבריו של „ברבי“ ניכר שאינו בקי בתרגומים“ (חולין נ"ז יע"ן עוד ישם קל"ז ע"א). ולמען נלך לבטח דרכנו עלינו להזכיר כי נמצא השם ברבי גם בתור ש"ע פרטי (ע' מכות ה' חולין י"א) ועוד ידובר ממנו בפרקים הבאים. פלעסס י"ז אדר הרנ"ה.

(1) ז"ל הירושלמי שם „חד ברבי אמר הדיא דר' יוחנן קומי רשב"ל וכו'" ובאורו: אחד מיכני הישיבה עיי"ש ומובא ג"כ בס' מ"י צד ע'. והנה הלשון „חד ברבי“ (ולא אמר חד רבי רב) הוא הוכחה ברורה להשערת כי הכנוי „ברבי“ גם במובן הראשון היינו תלמיד נגור מן בירב בהוספת יו"ד הוחס כמבואר למעלה. דוגמאות כאלה שהתלמידים נקראו ע"ש בית הספר נמצא גם ברשונות איראניות, ער"ט Schüler מן Schule ובל' Ecclier מן Ecole.—

